

**BASLAWÍSH KLASSTAQÍWSHÍLARÍNÍN OQÍW KÓNLIKPELERIN
JETILISTIRIWDE PÁN DÓGEREKLERINÍN ORNÍ**

Turumbetova Aygul Yusupbaevna – *pedagogika ilimleri boyınsha filosofiya doktori*
aygulturumbetova@gmail.com

Ájiniyaz atındaǵı Nókis mámleketlik pedagogikalıq institutı

**РОЛЬ ПРЕДМЕТНЫХ КРУЖКОВ В РАЗВИТИИ НАВЫКОВ ЧТЕНИЯ
У УЧЕНИКОВ НАЧАЛЬНОЙ ШКОЛЫ**

Турумбетова Айгуль Юсупбаевна – *доктор философии по педагогическим наукам*
Нукусский государственный педагогический институт имени Ажинияза

**THE ROLE OF SCIENCE CLUBS IN DEVELOPING READING SKILLS
IN PRIMARY SCHOOL STUDENTS**

Turumbetova Aygul Yusupbaevna – *Doctor of Philosophy in Pedagogical Sciences*
Nukus State Pedagogical Institute named after Ajiniyaz

Tayanch so‘zlar: ta’lim-tarbiya jarayoni, maktab o‘quv jarayoni, sinfdan tashqari ishlar, o‘quv faoliyati, mashg‘ulotlarni tashkil etish.

Rezyume. Maqolada boshlang‘ich sinf o‘quvchilarining o‘quv ko‘nikmalarini takomillashtirishda fan to‘garaklarining o‘rni va kichik maktab yoshidagi o‘quvchilarning ta’limga bo‘lgan qiziqishini oshirish haqida so‘z boradi. Boshlang‘ich sinf ta’lim tizimining boshlang‘ich bosqichida kichik maktab va yosh davridan boshlab kitobga bo‘lgan qiziqishi haqida ma’lumot berilgan.

Ключевые слова: образовательный процесс, школьный учебный процесс, внеклассные мероприятия, образовательная деятельность, организация занятий.

Резюме. В статье рассматривается роль научных кружков в улучшении академических навыков учащихся начальной школы и повышении интереса учащихся к образованию. Приводится информация об интересе к книгам на ранних этапах системы начального образования, начиная с младших классов и подросткового возраста.

Key words: educational process, school educational process, extracurricular activities, educational activities, organization of classes.

Summary. This article examines the role of science clubs in improving primary school students' academic skills and increasing their interest in education. It provides information on interest in books at the early stages of the primary education system, beginning in elementary school and adolescence.

Kirisiw. Házirgi zaman bilimlendiriw sistemasında baslawish klass oqıwshılarınıń oqıw kónlikpelerin jetilistiriw eń áhmiyetli máselelerdiń biri bolıp esaplanadı. Sebebi bul dáwirde balanıń oqıwǵa bolǵan qızıǵıwshılıǵı, bilimge bolǵan qatnası hám negizgi kónlikpeleri qalıplesedi.

Bunda pán dógerikleri – mektep oqıw procesiniń ajıralmas bólegi bolıp, ol oqıwshınıń individual qabiletin ashıwǵa, bilimlerin tereńlestiriwge hám ámeliy qollanıwına múmkinshilik jaratadı.

Baslawish klass oqıwshılarınıń oqıw kónlikpelerin qalıplestiriw mashqalasınıń teoriyalıq tárepleri ilimiy ádebiyatlarda jeterlishe ashıp berilgenine qaramastan, ámelde oqıtıwshılar balalardı oqıtıwda hám oqıw kónlikpelerin jetilistiriwde úlken qıynshılıqlarǵa dus kelmekte. Oqıwshılardıń kitapqumarlıq sawatlılıǵın úyreniw boyınsha xalıqaralıq izertlewler (PISA, PIRLS) nátiyjeleri de buǵan tiykar boladı.

Mekteptegi oqıw procesiniń ajıralmas bólegi sabaqtan tısqarı iskerlik baǵdarları bolıp tabıladı. Klasstan tısqarı jumslar mámleketlik bilimlendiriw standartı talapların tolıq ámelge asırıwǵa múmkinshilik beredi, sebebi ol sabaq sheńberinde oqıw iskerligi menen salıstırǵanda biraz artıqmashılıqlarǵa iye. Ádebiyat boyınsha sabaqtan tısqarı jumslar balalardı ádebiyat penen kórkem sóz óneri retinde tanıtıw, balalarda awızeki qızıǵıwshılıqtı oyatıw hám shıǵarmalardı oqıw, tekstti oqıw texnikası hám túsiniw

usılların qalıplestiriwdiń eń zárurli strukturalıq bólegi bolıp tabıladı, usınıń menen oqıwshılardı baǵdarlama materialların tereńrek ózlestiriwge járdem beredi hám olardıń ulıwmalıq til mádeniyatın asıradı. Bul balalardıń kitap penen sabaqtan tısqarı iskerligi bolıp, olardı sawatlı oqıwshılar retinde qalıplestiriwi, kitaplardı gárezsiz túrde tańlawı hám oqıwı, oqıǵanların mazmunın ózlestiriwine járdem beredi. Sebebi onı shólkemlestiriwde oqıtıwshı balalardıń individual qızıǵıwshılıqları hám ózgesheliklerin esapqa alıp, olardıń oqıw motivaciyasın saqlap qalǵan halda jaqsılawı múmkin.

Ádebiyatlar analizi. Oqıw iskerligin úyreniwge professor N.N.Svetlovskaya úlken úles qostı. Ol «Tuwrı oqıw hám qalıplestiriw teoriyasın» islep shıqtı. N.N.Svetlovskayanıń pikirine qaraǵanda, tuwrı oqıw úsh basqıshlı process bolıp, onda balalar gárezsiz túrde, maqsetli túrde kitaplardı túsinedi hám ózlestiredi. Onıń pikirinshe, bala kóp kitaplar menen tanıssa kózqarası ózgeredi hám ondaǵı motivler, social hám jeke mıtajliklerge sáykes keletuǵın sorawların az kúsh hám waqt sarıplap ámelge asırıwǵa múmkinshilik beretuǵın bilim, kónlikpe hám kónlikpeler sistemasınıń bar ekenligi menen xarakterlenedi. Sonda oqıwshılardıń oqıw qábileti hám tayınlıǵına haqıyqıy baha beriwge múmkinshilik beredi, sonıń menen birge, barlıq oqıwshılardıń kitaplar dúnyasına turaqlı qızıǵıwshılıǵı hám ózleri tańlaǵan kitaplardı turaqlı oqıwına sebep boladı [1].

O.V.Sosnovskayanın pikirine kóre, oqıw iskerliginiń ayırıqsha ózgesheligi tekst artındaǵı obyektiv, mazmunlı dúnyaǵa kirip barıw bolıp tabıladı. Bul oqıw iskerliginiń ulıwma psixologiyalıq hám psixolingvistikalıq mexanizmlerine tásir etedi. Sonlıqtan, «oqıw iskerligi ilimiy tájiriybesi» degen zárúrli túsinik filologiyalıq hám materiallıq strukturalıq bólimler menen birgelikte oqıw iskerligin ámelge asırıwdıń psixologiyalıq mexanizminiń qalıplesiw dárejesin sáwlelendiredi [2].

Sonıń menen birge, sabaqtan tısqarı shınıǵıwları shólkemlestiriwde talaplardıń birligi hám oqıwshınıń shaxsına húrmet principin esapqa alıw kerek. Oqıtıwshı oqıwshıǵa abaylılıq penen múnásibette bolıwı, onıń kúshli hám ázzi táreplerin biliwı, onıń ósiwiniń jaqsılanıwı ushın zárúr shárt-shárayatlardı jaratıwı kerek.

A.S.Makarenko aytıp ótkenindey: “Eger kimdur meniń pedagogikalıq tájiriybemniń mánisin qısqasha formulada qalay anıqlaw múmkinligin sorasa, men oqıwshıǵa ılaǵı bolǵanında kóbirek talap hám olarǵa múmkinshiligi barında kóbirek húrmet penen juwap beremen”. Shaxstı húrmet etiw principin aqılǵa say talap etiw menen birge ámeliy túrde ámelge asırıw shaxsta unamlı zatlarǵa tayanış principini menen bekkem baylanıslı boladı [3].

Metodologiya. Ilimiy izertlew dawamında analiz, sintez sıyaqlı ilimiy izertlew hám de zamanagóy pedagogikalıq usıllardı qollaw metodologiyalardan paydalanıldı. Klasstan tıs jumıslar arqalı baslawısh klass oqıwshılarınıń oqıw kónlikpelerin jetilistiriw procesiniń metodikalıq támiynatın islep shıǵıw, teoriyalıq tárepten tiykarlaw hám sınaqtan ótkeriw izertlewimizdiń baslı maqseti esaplanadı.

Nátiyjeler. Klasstan tısqarı jumıslarda baslawısh mektep oqıwshılarında oqıw kónlikpelerin jetilistiriw mashqalası boyınsha ilimiy ádebiyatlar úyrenildi;

baslawısh mektep oqıwshılarınıń oqıw kónlikpelerin jetilistiriw kózqarasınan sabaqtan tısqarı baǵdarlamalar analizlendi;

diagnostika processinde baslawısh mektep oqıwshılarınıń oqıw kónlikpelerin qalıplestiriw dárejesin anıqlaw hám onıń nátiyjelerin esapqa alǵan halda oqıwshılardıń oqıw kónlikpelerin jetilistiriwge qaratılǵan sabaqtan tısqarı shınıǵıwlar baǵdarlamasınıń metodikalıq támiynatı islep shıǵıldı;

islep shıǵılǵan sabaqtan tısqarı baǵdarlamanı oqıw procesine engiziw hám onıń nátiyjeliligi tekserildi.

Talqılaw. Ana tili sabaqlarında oqıw kónlikpelerin jetilistiriwdiń zárúrli faktori – bul baslawısh mektep oqıwshılarınıń qızıǵıwshılıqları hám mıtajlikleri sebepli sabaqtan tısqarı shınıǵıwlar teoriyalıq tárepten tolıqtıradı, sonıń menen birge, sabaqta jańa innovaciyalıq texnologiyalardan paydalanıwǵa xızmet etedi. Izertlewdiń ámeliy áhmiyeti sabaqtan tısqarı shınıǵıwlarda joybarlar

baslawısh mektep oqıwshılarınıń oqıw qábiletin jaqsılawǵa unamlı tásir etedi. Mektep hám joqarı oqıw orınlarında ana tili, ana tilin oqıtıw metodikası boyınsha hám ilimiy jumısta keltirilgen tapsırma hám shınıǵıwlar, sabaq islenbelerinen mektep oqıtıwshıları kúndelikli sabaq procesinde paydalanıwı múmkin [4].

Pán dógerekleri oqıwshılardıń erkin qatnasıwına negizlengen, qızıqlı hám interaktiv bilim beriw túri bolıp, oqıwshınıń pánge bolǵan qızıǵıwshılıǵın arttıradı, kreativ oylawdı rawajlandıradı, toparda islew kónlikpesin qalıplestiredi.

Sonday-aq dógereklerde balalar erkin pikir bildiriwge úyrenedi, bul bolsa olardıń kommunikativ qabiletin kúsheytedi.

Oqıw kónlikpelerin jetilistiriwde pán dógerekleri arqalı oqıwshılar qosımsha tapsırmalar orınladı, izleniwshilik qabiletin rawajlandıradı, oqıw motivaciyası artıp, erkin bilim alıw kónlikpesi qalıplesedi.

Mısalı, ana tili dógeresinde oqıwshılar ertek jazıw, kórkem oqıw arqalı til baylıǵın arttıradı. Matematikalıq dógereklerde logikalıq máseleler sheshiw arqalı pikirlew qabiletin jetilistiredi.

Ulıwma baslawısh tálimniń mámleketlik bilimlendiriw standartına muwapıq, sabaqtan tısqarı shınıǵıwlar baslawısh mektep jasındaǵı balalardı oqıtıw procesiniń zárúrli hám ajıralmas bólegi retinde qaraladı. Jańa standartlar sabaqtan tısqarı shınıǵıwlar jobasına ayırıqsha itibar beredi. Bilimlendiriw ministrliginiń buyırǵı menen tastıyqlanǵan mámleketlik bilimlendiriw standartına kiritilgen soǵı ózgerislerge muwapıq “mekteptiń sabaqtan tısqarı iskerligi jobası” baslawısh tálimniń tiykarǵı tálim baǵdarlamasın ámelge asırıwdıń shólkemlestirilgen mexanizmi esaplanadı. Klasstan tısqarı jumıslar jobası klasstan tısqarı islerdi shólkemlestiriw arqalı oqıwshılardıń individual qásiyetleri hám mıtajliklerin esapqa alıwı támiyinleydi. Sabaqtan tısqarı shınıǵıwlar “oqıwshılardıń ruwxıy-etikalıq rawajlanıwın sabaq, sabaqtan tısqarı hám mektepten tısqarı shınıǵıwlar birliginde” támiyinlew maqsetinde engizildi.

Juwmaq. Juwmaqlap aytqanda, pán dógerekleri baslawısh klass oqıwshılarınıń oqıw kónlikpelerin jetilistiriwde áhmiyetli pedagogikalıq qural bolıp tabıladı. Olar arqalı oqıwshılardıń bilimge bolǵan qızıǵıwshılıǵı artıp, kreativ hám erkin pikirlew qabileti rawajlanadı. Sonday-aq dógerek jumsların durıs shólkemlestiriw zaman talaplarına say bilimni, belsendi jaslardı tárbiyalawda úlken áhmiyetke iye.

Demek, pán dógerekleri baslawısh klass oqıwshılarınıń oqıw kónlikpelerin jetilistiriwde kompleks pedagogikalıq qural bolıp, olar oqıwshınıń tek bilim alıwın ǵana emes, al olardıń jeke tulǵa retinde rawajlanıwın da qalıplestiredi. Sol sebepli, bilim beriw sistemasında dógerek jumslarına ayırıqsha itibar qaratıw zárúr.

Ádebiyatlar

1. Светловская Н.Н. Основы проблемного обучения. – Москва: «Просвещение», 1998.
2. Сосновская О.В. Проблемные ситуации в мышлении и обучении. – Москва: «Педагогика», 1972.
3. Макаренко А.С., Гречихин А.А. Психологические проблемы обучения младших школьников русскому языку. – Москва: «Педагогика», 1978.
4. Ona tili fanidan Davlat ta’lim standarti. Uzviylashtirilgan Davlat ta’lim standarti va o’quv dasturi: Ona tili. O’qish. Matematika. Atrofimizdagi olam. Tabiatshunoslik (1-4-sinflar). – Toshkent: RTM, 2010.